

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет корекційної та соціальної педагогіки і психології
Кафедра корекційної педагогіки та інклюзивної освіти

Дипломна робота

магістра

з теми: **«ПІДГОТОВКА БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З
ПСИХОФІЗИЧНИМИ ПОРУШЕННЯМИ»**

Виконала: студентка 2 курсу групи KorOb1-M19
спеціальності 016 Спеціальна освіта
Станішевська Юлія Анатоліївна

Керівник:

Бугера Ю.Ю., кандидат педагогічних наук,
старший викладач кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ корекційної роботи

Рецензент:

Вержиковська О.М., кандидат педагогічних
наук, доцент кафедри
психолого-медико-педагогічних
основ колекційної основ
корекційної роботи

Кам'янець-Подільський – 2020 р

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	6
1.1. Теоретико-психологічні аспекти сім'ї як виховного інституту.....	6
1.2. Вплив появи дитини з порушеннями психофізичного розвитку на сімейну систему.	13
1.3. Соціально-психологічні проблеми батьків, які виховують дітей з порушеннями психофізичного розвитку	18
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ СІМЕЙНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ З ПОРУШЕННЯМИ ПСИХОФІЗИЧНОГО РОЗВИТКУ	26
2.1. Дослідження готовності батьків до виховання дитини з розладами спектру аутизму	26
2.2. Кількісний і якісний аналіз дослідження.....	29
Висновки до розділу 2.....	35
РОЗДІЛ 3. ЗМІСТ І МЕТОДИ ПІДГОТОВКИ БАТЬКІВ ДО ВИХОВАННЯ ДИТИНИ З РОЗЛАДАМИ СПЕКТРУ АУТИЗМУ	38
3.1. Сучасні форми та методи роботи з батьками, які виховують дітей з розладами спектру аутизму.....	38
3.2. Зміст і методи підготовки батьків до виховання дитини з розладами спектру аутизму	46
3.3. Програма роботи з батьками, які виховують дитину з розладами спектру аутизму	51
Висновки до розділу 3.....	60
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	67
ДОДАТКИ	72

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний період становлення корекційної педагогіки характеризується підвищеною увагою до поглибленого вивчення особливостей розвитку дітей з порушеннями психофізичної сфери, їх можливостей, особливостей формування психічних та пізнавальних функцій, комунікативної поведінки, відносин в соціумі, розвитку емоційно-вольової сфери, що має велике значення.

Зростання кількості дітей з порушеннями пов'язане з виникненням ураження центральної нервової системи, які здебільшого виникають під час пренатального періоду, при патології пологів, або ж під час розвитку патологій протягом перших трьох місяців життя дитини. Ці порушення можуть провокувати розлади як когнітивних процесів, так і емоційної сфери дитини, і проявлятися у вигляді аутизму та інших змінах особистості дитини, які поширюються, і приводять до значних соціально-психологічних проблем у сім'ї і суспільстві. Саме тому виникає гостра потреба у пошуку індивідуальних засобів і методів корекції даних порушень, у розробці ефективних підходів до подолання їх найбільш виразних симптомів та соціальної адаптації дітей до життя у суспільстві. Відтак, актуальність дослідження обумовлюється щорічним збільшенням народжуваності дітей, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку різного ступеня тяжкості, і потребують ефективних форм і методів корекційної роботи з ними.

Мета роботи - розкриття проблемних аспектів виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Об'єкт дослідження – сімейне виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

Предмет дослідження – підготовка батьків до сімейного виховання дитини з розладами спектру аутизму.

Завдання дослідження:

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури й визначити стан розробленості проблеми дослідження, сутності її основних положень та ключових понять.

2. Визначити теоретико-психологічні аспекти сім'ї як виховного інституту.

3. Емпірично дослідити та проаналізувати особливості готовності батьків до сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку.

4. Розробити систему роботи з батьками щодо виховання дітей розладами спектру аутизму

Методи дослідження:

теоретичні: вивчення та аналіз загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури, методичних матеріалів, шкільної документації; вивчення досвіду роботи інклюзивних закладів;

емпіричні: констатувальний та формальний експеримент; спостереження, бесіда; *статистичний:* кількісний та якісний аналіз емпіричних даних та їх узагальнення.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що:

– доповнено наукові відомості про сімейне виховання як педагогічну проблему;

– визначено особливості формування стосунків між батьками та дітьми з РСА.

– розроблено програму роботи з батьками, які виховують дитину з розладами спектру аутизму

Теоретична значущість полягає у здійсненні теоретичного аналізу загальної та спеціальної психолого-педагогічної літератури з проблеми сімейного виховання дітей з порушеннями психофізичного розвитку

Практичне значення дослідження полягає у можливості експериментальної апробації розробленої системи роботи з батьками щодо виховання дітей розладами спектру аутизму, яка може використовуватись

вчителями, вихователями, корекційними педагогами, студентами під час проходження педагогічної практики.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дипломної роботи магістра обговорювались на науковій конференції студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. За результатами дослідження опубліковано наукову статтю.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Діагноз розлади аутистичного спектра (РАС), або аутизм - це важливий поворотний момент у житті сім'ї, що має таку проблему.

Зрозуміти світ соціальних стосунків дитині з РСА особливо важко, бо важливі не лише деталі, але й широкий контекст стосунків, ситуації. Мозок дітей з РСА з раннього віку не фокусує дитину на соціальних об'єктах, не надає їм особливого значення стосовно до інших об'єктів навколишнього світу, і відповідно увага не зосереджується на людях, значно меншу роль грає навчання через імітацію та моделювання, пізніше може формуватися прив'язаність, і це все теж значно утруднює соціальний розвиток дитини, робить їй складним набування соціального досвіду та необхідних соціальних навичок.

Завдяки стосункам з батьками більшість з нас отримує основну частину соціальних та комунікативних навичок. В дітей з РСА процес набуття базових соціальних навичок може бути значно ускладненим. Відповідно дитина із значним запізненням відкриває для себе те, про що більшість її однолітків дізнаються уже під час першого року життя, – радість стосунків, радість взаємодії, довіри до батьків (а через них до світу), відчуття можливості висловити себе й отримати належну відповідь чи розуміння. Без цих базових відкриттів увесь подальший мовленнєвий, соціальний, комунікативний розвиток буде стояти на місці.

Сім'ї, в яких виховуються діти з РСА, живуть під вантажем багаточисельних проблем, не кожен батько чи мати виявляються здатними прийняти недугу дитини, адекватно реагувати на постійно виникаючі проблеми.

Відомо, що пролонгована психотравмуюча ситуація здійснює негативний вплив на психіку батьків та ускладнює їхнє відношення до дитини. Декого з батьків трагічність ситуації надламає. А власне особистісні якості батьків визначають можливості соціалізації дітей та адаптації до життя, тобто їхнє майбутнє.

Важливою є наявність у батьків такої важливої якості як стресостійкість, саме вона необхідна для підтримки дитини. Відсутність же цієї якості вказує на нездатність батьків здійснювати виховання та соціальний супровід власної дитини протягом усього життя, взаємодіяти з фахівцями різного рівня чи навпаки, свідчить про схильність до аутизації по відношенню до дитини чи соціуму.

Втім і батьки потребують відповідної підтримки і допомоги, що безумовно, підвищить їхню роль в розбудові повноцінного життя їхньої дитини. Обов'язковим є отримання батьками широкого спектру послуг аби надати їм можливість стати компетентними захисниками прав своїх дітей, для подальшого використання цих навичок у відстоюванні права дитини на рівний доступ до якісної освіти, забезпечення економічної та соціальної незалежності дітей у майбутньому.

Батьків дітей з особливими потребами необхідно:

1. Навчити краще розуміти внутрішній стан дітей та стати компетентними захисниками їхніх прав та інтересів.
2. Оцінити потреби та забезпечити надання освітніх, соціальних та інших послуг сім'ям дітей з особливими потребами.
3. Забезпечити інформаційною підтримкою для задоволення їхнього професійного зростання у відстоюванні прав і інтересів дітей з особливими потребами.
4. Спонукаати до розвитку активної громадянської позиції, сприяти створенню батьківських організацій.

Основною метою роботи із сім'ями, які виховують дитину з вадами психофізичного розвитку, є надання батькам кваліфікованої допомоги.

Першим університетом життя для дитини є сім'я, в якій народилася дитина. Основне батьківське завдання - виростити зрілу та відповідальну людину. І які б якості батьки не намагалися розвивати в дитині, головне - будувати виховання на любові.

Однією з основних функцій батьківства є підготовка дітей до самостійного життя. Проте підготувати до самостійного життя нормотипову дитину і дитину з особливими потребами, зокрема, дитину з РАС, велика різниця.

Виховання цієї категорії дітей викликає певні труднощі в сім'ях, у педагогів та психологів:

1) У випадку РАС традиційні методи і прийоми корекційної роботи малоефективні. Ця робота суттєво відрізняється від занять з дітьми, які мають інші порушення.

2) Важко налагодити контакт. Для такої дитини дорослого просто не існує, і перший прорив в роботі, це коли дитина просто помітила і впустила в свою гру дорослого.

Загалом, загальна неготовність батьків до виховання дітей з РСА ускладнюється такими факторами: складністю порушення психічного розвитку, основними ознаками якого є порушення соціальної взаємодії, соціального спілкування, уяви та соціальної практики (так звана триада аутизму); стереотипною поведінкою, що зазвичай тісно пов'язана з тривожністю та гіперчутливістю дитини з РСА; нерівномірністю інтелектуального розвитку; відсутністю програмного та методичного забезпечення.

Неможливо підготувати себе до діагнозу аутизм. Доводиться пережити ряд різноманітних емоцій. Рух вперед супроводжуватиметься умінням справлятися з власними потребами і емоціями. Саме тому такою важливою є не лише робота з дітьми, а й, в першу чергу, робота з батьками

Діагностування аутизму у дітей - це необхідний крок для батьків, щоб на ранній стадії розпочати пошуки професійної допомоги.

Не може бути ніяких суперечок і сумнівів: інтервенція на ранніх періодах - найсвітліша надія на майбутнє дитини. Рання корекція основних поведінкових симптомів аутизму дасть дитині, а отже, і іншим членам сім'ї, певні і значні поліпшення

Підсумовуючи отримані результати дослідження сімей, діти в яких страждають на розлади аутистичного спектра, можна засвідчити, що існують неконструктивні форми ставлення до дитини, які виражаються в симбіотичному зв'язку з дитиною та разом із тим переважанні авторитарного стилю виховання. Порушення емоційного контакту та вираженість емоційної дистанції вказують на нерозуміння потреб своєї дитини та незнання загальних, як психологічних так і поведінкових особливостей дітей з РСА.

Порушення у виховних стратегіях, які були встановлені за допомогою психодіагностичних методик, вказували на невірність поведінки батьків, неможливість або ж небажання відчувати та зрозуміти потреби дитини та відповідно змінити власну поведінку з урахуванням цих потреб.

Упровадження системи психологічного супроводу сімей дозволить змінити самосвідомість батьків у бік позитивного сприйняття особистості дитини з РСА. Це дозволить батькам набути нового життєвого сенсу, гармонізує міжособистісні стосунки у родинному колі, оптимізує самосвідомість, що сприятиме застосування ними гармонійних моделей виховання.

Залучення батьків дитини з розладами спектра аутизму до вирішення завдань її розвитку і навчання – дієвий засіб реалізації індивідуальних програм, які здійснюються в межах комплексного психолого-педагогічного супроводу даної категорії дітей.

Батьки дитини з розладами спектра аутизму є основною ланкою у встановленні контакту між групою супроводу і родиною, що сприяє найбільш повному забезпеченню усіх потреб дитини та налагодженню міждисциплінарної взаємодії. Систематичне раннє втручання у вигляді психолого-педагогічного супроводу дитини в умовах сім'ї із залученням батьків у процес корекційної роботи дозволить вивести на новий якісний рівень розвиток дитини з РАС раннього віку. Це дозволяє покращити не тільки сам процес розвитку, але і значною мірою налагодити стосунки в родині, покращити емоційний стан батьків, що в свою чергу позитивно впливатиме на

побудову сімейних взаємовідносин, адаптацію дитини з РСА до навколишнього світу та оточуючих, та сприйняття такої дитини іншими членами родини і суспільства.

Програми допомоги батькам, які мають дітей з розладами аутистичного спектра, перебувають сьогодні в стадії свого становлення. Тому необхідні розроблення та апробація змісту і методів психологічної допомоги сім'ям, які мають дітей з РАС.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. А. Ребер / Большой толковый психологический словарь / Под. ред. А. Ребера: В 2 т. М., 2000.
2. Айрес Э. Дж. Ребенок и сенсорная интеграция. Понимание скрытых проблем развития. – М. : «Теревинф», 2013. – 272 с.
3. Аутичный ребенок. Пути помощи // О.С. Никольская, Е.Р. Баенская, М.М. Либлинг, И.А. Костин. – М.: Теревинф, 2007. – 288 с.
4. Бернштейн Н. А. Физиология движений и активность / Н. А. Бернштейн . – М. : Наука, 1990. – 495 с.
5. Блейхер В.М., Крук И.В. Патологическая диагностика. – Киев: Здоровье, 1986.
6. Веккер Л. М. Психические процессы / Л. М. Веккер. – Т. 3. – Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1982. – 326 с.
7. Гайдукевич С. Е. Средовой подход в инклюзивном образовании // Инклюзивное образование: состояние, проблемы, перспективы. — Минск: Четыре четверти, 2007. –34 с.
8. Гилберт К. Аутизм. Медицинское и педагогическое воздействие. Книга для педагогов-дефектологов / К. Гилберт, Т. Питерс. – М.: Владос, 2005. – 144 с.
9. Данілавічюте Е. А., Литовченко С. В. Стратегії викладання в інклюзивному навчальному закладі: навчально-методичний посібник / За ред. А. А. Колупаєвої. – К.: Видавнича група «А.С.К.», 2012. – 360 с. (Strategies for Teaching in Inclusive School).
10. Дружинська О.В. Досвід абілітаційної роботи з дітьми, хворими на аутизм. – Архів психіатрії. – 2002. – 3(30).
11. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь. – Минск, 1998.
12. Зиннхубер Х. Как развивается ваш ребенок? Таблицы сенсомоторного развития, игры и упражнения: От 4 до 7, 5 лет. – М.: Теревинф, 2009. –160 с.

13. Иванов Е. С. Детский аутизм: диагностика и коррекция / Е.С.Иванов, Л.Н. Демьянчук, Р.В. Демьянчук. – Санкт-Петербург, 2004.
14. Кипхард Э.- Й. Как развивается ваш ребенок? Таблицы сенсомоторного и социального развития: От рождения до 4-х лет. – М. : Теревинф, 2009. – 112 с.
15. Комер Р. Патопсихология поведения. Нарушение и патологии психики. СПб., 2002.
16. Концепція педагогічної компетентності майбутніх учителів у системі ступеневої підготовки спеціалістів початкової ланки освіти. – Режим доступу: <http://www.kgra.km.ua/?q=node/233> / Банашко Л. В., Севастьянова О. М., Крищук Б. С., Тафінцева С. І.
17. Лебединская К. С. Аутизм. Методы лечения тяжелого психического отклонения / К.С. Лебединская // Азбука здоров'я.– 2002.- № 5.– С. 23
18. Лебединский В. В. Нарушения психического развития у детей / В.В.Лебединский // Детский аутизм: Хрестоматия.– СПб., 2001.– С. 7-17.
19. Лебединский В. В. Эмоциональные нарушения в детском возрасте и их коррекция / Лебединский В. В., Никольская О.С., Баенская Е.Р. – М. : Издво МГУ, 1990. – 197 с.
20. Либлинг М. М. Холдинг-терапия как форма психологической помощи семье, имеющей аутичного ребенка / М.М. Либлинг // Дефектология. — 1996. - № 3. - С. 56-66.
21. Мушкевич М. Експериментальний аналіз практичної роботи з аутичними дітьми в процесі сімейного консультування й терапії. / М. Мушкевич // Інтернет. PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com.
22. Никольская О. С. Аффективная сфера человека. Взгляд сквозь призму детского аутизма / О. С. Никольская. – М. : Центр лечебной педагогики, 2000. – 364 с.

23. Островська К.О. Аутизм: проблеми психологічної допомоги. Навчальний посібник / К.О. Островська. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 110 с.
24. Островська К.О. Терапія і навчання аутичних дітей// Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Збірник наукових праць. – №1 (3). – К.: Університет «Україна», 2004. – С.528–534.
25. Островська К.О., Химко М.Б. Гіперактивність із дефіцитом уваги у дітей з аутизмом: прояви та способи допомоги. Методичний посібник для проведення практичних занять з курсу “Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги”, Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 40 с.
26. Островська К.О., Химко М.Б. Проблеми психологічної діагностики аутичних дітей. Методичні рекомендації для проведення практичних занять з курсу “Дитячий аутизм: проблеми психологічної допомоги”, Львів, Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 38 с.
27. Питерс Т. Аутизм: От теоретического понимания к педагогическому воздействию / Т. Питерс. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. – 240с.
28. Радченко М. І. Особистісні риси батьків, які виховують розумово відсталу дитину// Проблеми загальної та педагогічної психології: Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України. / За ред. С. Д. Максименка. К.,2002, Т. 4, Ч. 3. – С. 207 – 215.
29. Романюк І. А. Педагогічна рада у дошкільному навчальному закладі: технологія розробки, підготовки та проведення : метод.посіб. – Тернопіль : Мандрівець, 2014. – 152 с.
30. Синьов В. М. Мультидисциплінарний (медико-психолого-педагогічний) характер діагностики і корекції розвитку особистості при порушеннях процесу соціалізації // Психолого-педагогічні засади розвитку особистості в освітньому просторі: матеріали методологічного семінару АПН України 19 березня 2008 р. – К., 2008. – С. 527-532.

31. Скрипник Т. В. Системно-феноменологічний підхід до діагностики та корекції розвитку дітей з аутизмом : дис...д-ра психол.наук : 19.00.08 / Скрипник Тетяна Вікторівна; Ін-т спец. педагогіки НАПН України. – К., 2010. – 385 с.
32. Скрипник Т. В. Стандарти психолого-педагогічної допомоги дітям з розладами аутичного спектра: навч.-метод. посіб. / Т. В. Скрипник. – К.: «Гнозис», 2013. – 60 с.
33. Смолянинов А., Ванцова А. Рука – мозг. – Братислава: EPSYNEL, 2011. – 109 с.
34. Специальная педагогика: Учебное пособие для студ. высш. пед. учеб.заведений /Л.И.Аксенова, Б.А.Архипов, Л.И.Белякова и др.; Под ред. Н.М.Назаровой. — 2-е изд., стереотип. М.: Издательский центр «Академия», 2001. — 400 с.
35. Спеціальна педагогіка: Понятійно-термінологічний словник/за редакцією академіка В.І.Бондаря. — Луганськ: Альма-матер, 2003. — 436с.
36. Тарасун В, Хворова Г. Концепція розвитку, навчання і соціалізації дітей з аутизмом. Навчальний посібник для вищих навчальних закладів / За наук. ред. В.Тарасун – К.: 2004. – 103 с.
37. Тэнкерслей Д., Брайкович С., Хандзар С. Инструмент профессионального развития для улучшения качества педагогов начальной школы. – Режим доступа: <http://issa.nl/e-portfolios/quality/wp-content/uploads/2013/03/ISSA-PDT-Primary-School-RUS.pdf>
38. Шоплер Э. Поддержка аутичных и отстающих в развитии детей (0-6 лет): Сборник упражнений для специалистов и родителей по программе ТЕАССН / Э. Шоплер, М. Ланзинд, Л. Ватерс. – Минск: Издательство БелАПДИ «Открытые двери», 1997. – 152 с.
39. Шпицберг И. Коридор с прозрачными стенами: коррекция нарушений развития сенсорных систем у детей с диагнозом „ранний детский аутизм” / И. Шпицберг // Школьный психолог. М., 2010. - № 20. – С. 39-43.

40. Шульженко Д. Аутизм — не вирок. / Д. Шульженко. — Львів: Кальварія, 2010. — 224 с.
41. Asperger H. (1944). Die im Kindesalter. Archw fir Psychiatrie und Neruenkrankheiten 117, 76-136.
42. Autism: the facts/Simon Baron-Cohen and Patrick Bolton / (Oxford medical publications) (The facts).Oxford University Press. 1993.
43. Bobkowicz-Lewartowska Autyzm dzieceicy. Zagadnienia diagnozy I terapii. Krakow, 2000.
44. Division TEACCH. Division TEACCH Training Manual, revised January 1998. Chapel Hill, NC // www.unc.edu/depts/teacch.
45. Hashimoto, T. Badannia japonskie potwierdzaja, odkrycia w mozdku. "1995
46. Kaufman B.N. Przebudzenie naszego syna. Zwyiestwo milosci nad choroba. Warszawa, 1994.– 180s.
47. Marlene J. Visual Supports for People with Autism: A Guide for Parents and Professionals (Topics in Autism) // Cohen Paperback, Woodbine House Inc., 2005. – 226 p.
48. Maturana, H., Varela,F.Der Baum der Erkenntnis. Munchen: Shcerz,1987
49. Schopler E. Specific and nonspecific factors in the effectiveness of a treatment system. – “American Psychologist”. – 1987. – V.42, No.4. – P.376-389.
50. Teaching Spontaneous Communication to Autistic and Developmentally Handicapped Children, / Watson L., Lord C., Schaffer B., Schopler E. Irvingstone publisher, N.Y., 1989
51. Walker A. Czym jest autyzm? // Dziecko autystyczne. – Krajowe Towarzystwo Autyzmu. – Warszawa, 2001. – T.9, № 1. – S. 13 – 22.